

Uvodnik

Inzularnost – rubovi europskih identiteta

Hrvoje Sikirić

Petar Miladin

Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Poštovani kolegice i kolege,

sve vas lijepo pozdravljam. Otvaram znanstveni skup na temu **Inzularnost – rubovi europskih identiteta** i sve vas pozivam da sudjelujete u raspravi. Profesor Petar Miladin i ja bit ćemo kratki uvodničari pa ću na početku u ime Pravnoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu sažeto predstaviti kolegice i kolege pravnike. Nastojali smo u skup uključiti kolege koji predstavljaju materijalno, odnosno privatno pravo, u kojem je uključenost države u regulaciju prava manja, potom kolege iz javnoga prava, u kojem je uključenost države u regulaciju prava veća, ali i kolege znanstvenike koji rade u pravu kao na sadržaju i materiji, te pravnike koji se bave procesnim aspektima prava, odnosno postupovnim pitanjima. Predstavljam ih redom: profesor upravnoga prava Marko Šikić, profesor građanskoga prava Marko Baretić, profesor trgovačkoga prava i prava društava Hrvoje Markovinović, profesorica međunarodnoga javnoga prava Maja Seršić, profesorica trgovačkoga prava i prava društava Nina Tepeš, docentica na Katedri za ekonomske znanosti Ivana Bajakić, profesor radnoga i socijalnoga prava te pravni mislilac koji je bio dijelom Upravnoga suda Željko Potočnjak, asistent na Katedri za rimsko pravo Henrik-Riko Held te profesor trgovačkoga prava i prava društava Petar Miladin.

Danas u suvremenom društvu postoje neke konstantne napetosti, a jedna je od njih odnos lokalnoga i nacionalnoga prema globalnome i svjetskome, nadalje, odnos tradicije i modernosti, odnos kompeticije i natjecateljskoga duha prema pitanjima jednakosti i solidarnosti te razvoj znanosti i spoznaja ljudskoga uma koji bi sve to trebao obuhvatiti i primijeniti. U tom nizu gotovo nerješivih dihotomija mi smo se kao pravni stručnjaci usmjerili na odnos lokalnoga i nacionalnoga te odnos globalnoga, svjetskoga i hrvatskoga, pri čem svjetski kontekst ipak ograničavamo na europski, a pod hrvatskim kontekstom ponajprije ciljamo na lokalnu otočnost.

Pravo kao struka i znanost nikad nije moglo biti usko nacionalno, osim djelomično u svojim rudimentarnim počecima, jer je uvijek moralo uzimati u obzir sve ostale aktere u okruženju, kako god da se to okruženje određivalo. Kao dokaz da je hrvatski pravni sustav sigurno usidren u cjelinu hrvatskoga društva te da je u posljednje vrijeme bio izložen, posebice otkad smo se kao država osamostalili, važnim reformama, podsjetit ću na sljedeće: 1. moralo se prijeći na hrvatsko pravo, u užem smislu, 2. usklađivanje hrvatskoga prava s europskim pravom, 3. pitanja primjene europskoga prava. S obzirom na sve navedeno, pravo je, kao dio društvene cjeline, sustav koji nije nužno izložen vanjskim utjecajima, pa tako ni otok nikad nije samo otok, nego je uvijek na neki način definiran s obzirom na svoju povezanost s kopnom. Pravo je na našim prostorima kroz povijest uvijek bilo, i jest umreženo i integrirano, a danas to još više dolazi do izražaja, na planu vanjske, izvanhrvatske razmjene.

S tom tezom zaključujem svoju uvodnu riječ i predajem riječ profesoru Petru Miladinu.

Kad razmišljamo o inzularnosti, ponajprije razmišljamo o životu na otoku. Život na otoku shvaća se kao samodostatnost pa na neki način i kao univerzalnost jer kad ste odvojeni od kopna morate ovladati vještinama da biste bez toga kopna živjeli na tom svojem posebnom kopnu na otoku. Druga je važna okolnost inzularnosti more. U pravnoj struci držimo se tzv. pravnoga kopna i u tom smislu trezvenjaci smo među društvenjacima, barem nas se tako uobičajeno percipira. Ali kad sami preispitujemo sebe o tom našem pravnom kopnu i o našem pravnom moru nismo dovoljno trezveni kao što o nama drugi sude. Da bismo inzularnost na taj način otvorili kao temu, potrebno je prisjetiti se naših prijašnjih zajedničkih znanstvenih skupova koji su nama pravicima otvorili u velikom dijelu dotad nepoznat, uvjetno rečeno, literarni aspekt. Dakle, mi profesori prava na sveučilištu nastojimo o sebi govoriti kao o pravnim književnicima, nastojimo se baviti pravnom književnošću i pomalo kao da gubimo dah, posustali smo u gradnji te naše književnosti, više je naglasak na pravu u užem smislu. Veliku zahvalnost dugujemo kolegicama i kolegama iz Leksikografskoga zavoda što nam nanovo otvaraju vidike te literature. Prva tema kojom smo se zajednički stručno i znanstveno bavili bila je tema kulture sjećanja, a potom je slijedila tema enciklopedije i kodifikacije. Zašto je upravo inzularnost na bitan način nastavak tih tema? Tri su ključna aspekta zbog čega su naše dosadašnje rasprave uvod u temu inzularnosti. Pred nama stoje pitanja: što je danas smisao individualnosti? Koji su aspekti specijalnosti, specijalizacije kao procesa, i na kraju: koje su posljedice aspekta profanacije?

Kad govorimo o aspektu individualnosti, vratimo se na kulturu sjećanja. Kao pravnik bio sam tada zatečen dosegom misli Baltazara Bogišića, kojega smo tumačili kao paradigmu kulture sjećanja. Kao pravni stručnjak napisao je posve samostalno

građansku kodifikaciju, građanski zakonik kojim se danas služe i u Japanu, špijuni-rali su ga Nijemci kad su radili svoju kodifikaciju, a mi smo ga se nekako olako odrekli i pripisali ga jugoslavenskom stremljenju, ostavili ga na vjetrometini skoro zapuštenoga i zaboravljenoga. Pustimo sada po strani građansku kodifikaciju koju je on sam osmislio i iznjedrio. Ključna su pitanja o sadržaju koji on nije kodificirao, a to su obitelj i nasljedno pravo. Dakle, on jest kodificirao status građanina i njegove obveznopravne i stvarnopravne odnose, ali ono što je on ispustio iz svoje kodifikacije i što je prepustio običajnosti, to je za našu današnju raspravu i za temu individualnosti ključno, a to je nasljedno pravo. Postoji čvrsta, egzaktna, kovalentna veza između obitelji i nasljednoga prava. Kao prva ozbiljna građanska kodifikacija, francuski građanski zakonik kodificirao je i obiteljsko i nasljedno pravo i stavio je točku na »i« konceptu obitelji kakav smo do tada poznavali. Obitelj kao temeljna zajednica zbog mnogostrukih aspekata nasljednoga prava rastočila se, ona više nije mogla egzistirati kao temeljna ekonomska jedinica. Kada pokušavamo povijesno razmišljati o nasljednom pravu, ne možemo se ne sjetiti izvornih riječi koje su u početku opisivale nasljedstvo, ostavine. Izvorna hrvatska riječ za nasljedstvo je »zadušje«, i to je pop bogumilski Radim u svojoj oporuci koju su mu primili notari Dubrovačke Republike sasvim jasno izrazio. Kad mi danas razmišljamo o ostavini, ni izdaleka nam nije na umu da je to naše »zadušje«. Na tom zadušju kao na ekonomskom temelju ulazimo u polje profanacije ekonomije, ali budimo svjesni da ono ima i dublju ekonomiju. Naime, zadušje kao temeljna ekonomska jedinica obitelji računa na ostavinu. Sve se to rastočilo s francuskim građanskim zakonikom. Bogišić je pokušao tome oponirati, ali na kraju se taj novovjekovni pokušaj dodatno razvio te obuhvatio i obitelj. Dakle, ne možemo računati s time da je obitelj više običajno regulirana. Ona je strogo kodificirana i ta kodifikacija ne samo da je pravno promijenila strukturu obitelji već je i profanirala kategoriju koja je imala gotovo neupitnu, sakralnu dimenziju prije kodificiranja. Jedna je od uloga i zadaća kodifikacije i profanacija, dakle rušenje sakralnoga i otvaranje prostora za profano.

Uvodno sam podsjetio i na inzularnost kao specijalnost i specijalizaciju. Kao što je novovjekovno doba donijelo nove materijale i nove tehnologije, tako je na razvalinama toga prednovovjekovnoga doba iznjedrilo i nove društvene statuse. Ti novi statusi nešto su što je veoma bitno za inzularnost i kodificiranu obitelj. Kodificirali su se također i oblici trgovačkoga društva te brojne druge pravne tvorevine, čak su se počele kodificirati i na razini fizičkih osoba posebne strukture pa se tako danas ne govori samo o građanima, govori se o potrošaču, govori se o investitoru, govori se o radniku, o državljaninu, o azilantu, dakle na djelu je masivna pravna stratifikacija, ne samo na području prirodne osobe čovjeka već i u velikoj mjeri na području umjetnih pravnih tvorevina, a to su među ostalima i trgovačka društva. Svaki status zahtijeva svoj sadržaj i kad jednom osmislimo pravnu tvorevinu, ona zahtijeva svoj sadržaj. Osim trgovačkih društava na nacionalnoj, iako apstraktnoj razini, danas imamo

posla i s bankama, s investicijskim društvima, s korporacijama, i svaki od tih subjekata zahtijeva svoj sadržaj. Ta specijalnost zahtijeva od pravnika da joj se posveti i da svoje zvanje poveže. Sama ta činjenica otuđuje pravnika i na neki način smješta ga u otočnu dimenziju. Pravno more nije dakle ni izbliza toliko čisto kao prirodno more koje je pred nama. Ono je isprepletено šumom propisa u kojima se kadšto ni pravnik ne može snaći. Naši kolege koje smo školovali i otpremili u pravni svijet rastvaraju se u tom moru i dodatno ga zamućuju. Zaključno, kao pravnici moramo biti svjesni kakvo je naše more i kakvo je naše pravno tlo. U tom smislu, individualnost, specijalizacija i profanacija imaju ključne uloge. To su tri kategorije koje su nas odredile u smjeru pravnoga tla pa i u smjeru stanovite otočnosti pravnika kao pojedinaca.